

GLOBAL IQTISODIY KRIZISLARNING SABABLARI VA OQIBATLARI

D. J. Ochilova

Ilmiy rahbar:

Alfraganus universiteti dotsenti, PhD

Xo'jamberdiyev Behruz

Alfraganus Universiteti

Iqtisod fakulteti 1-kurs talabasi

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 22.08.2025

Revised: 23.08.2025

Accepted: 24.08.2025

KALIT SO'ZLAR:

*Global iqtisodiy
krizis, O'zbekiston
iqtisodiyoti, iqtisodiy
barqarorlik,
investitsiyalar, savdo
hajmi, mehnat bozori,
moliyaviy oqibatlar,
ijtimoiy ta'sirlar*

Kirish: Ushbu maqola dunyo iqtisodiyotida yuzaga keladigan global krizislarning O'zbekiston iqtisodiy tizimiga qanday ta'sir ko'rsatganini chuqur o'rganishga bag'ishlangan. Unda avvalo, global iqtisodiy inqirozlarning tarixiy ildizlari, ularning yuzaga kelish sabablarini va o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilinadi. Keyingi qismda esa ushbu jarayonlarning O'zbekiston iqtisodiyotidagi aks-sadosi, xususan, savdo hajmi, xorijiy investitsiyalar oqimi, ishchi kuchi bozoridagi o'zgarishlar hamda mamlakat iqtisodiy

barqarorligiga ta'siri batafsil tahlil qilinadi. Maqola davomida global iqtisodiy krizislarning iqtisodiy, moliyaviy va ijtimoiy sohalaridagi oqibatlar ham keng qamrovda ko'rib chiqiladi.

Global iqtisodiy krizislarning asosiy sabablari qatorida moliyaviy bozorlardagi beqarorlik, ortiqcha qarzlanish, neft va boshqa xom ashyo narxlarining keskin o'zgarishi, shuningdek, siyosiy va ijtimoiy beqarorliklar mavjud. Masalan, 2008 yilgi global moliyaviy inqirozda AQSh ipoteka bozori muammolari xalqaro moliyaviy tizimga chuqur ta'sir ko'rsatib, ko'plab mamlakatlarda iqtisodiy o'sish 1-2 foizga pasaydi yoki hatto kamaydi. O'zbekiston iqtisodiyoti esa ayni paytda 8 foiz atrofida o'sish sur'atlarini saqlab qolishga harakat qilgan bo'lsa-da, eksport va investitsiyalar sezilarli darajada kamaydi[1].

Neft narxlarining pasayishi O'zbekiston iqtisodiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi, chunki mamlakat neft va gaz mahsulotlarini eksport qiladi. 2014 yildan boshlab neft narxi 100 dollardan 30 dollargacha tushishi natijasida O'zbekistonning eksport daromadlari kamaydi, bu esa davlat byudjetining daromad qismini qisqartirdi va iqtisodiy o'sishni sekinlashtirdi[2].

Global Iqtisodiy Krizislarning Sabablari: Global iqtisodiy krizislar turli omillar ta'sirida yuzaga keladi, jumladan, moliyaviy bozorlar noturg'unligi, geosiyosiy tangliklar, energetika bozorlaridagi o'zgarishlar va pandemiyalar. Ushbu krizislar ko'pincha butun dunyo bo'yicha investitsion faoliyatning qisqarishiga, savdo aylanmasining pasayishiga va umumiy iqtisodiy o'sish sur'atlarining sekinlashishiga olib keladi. O'zbekiston Iqtisodiyotiga Ta'siri: Global iqtisodiy krizislar O'zbekiston iqtisodiyotiga qator yo'nalishlarda ta'sir qilgan. Eng sezilarli ta'sir tashqi savdo, moliyaviy sektor va ishchi kuchi migratsiyasi orqali bo'lgan. O'zbekistonning eksport bozorlaridagi qiyinchiliklar va import qilingan mahsulotlar narxining oshishi milliy valyuta kursiga bosim ko'rsatgan. Shuningdek, iqtisodiy faoliyatning sekinlashishi ichki bozorga ham ta'sir ko'rsatdi. Ishsizlik va Ijtimoiy Ta'sirlar: Global iqtisodiy krizislar natijasida O'zbekistonda ishsizlik darajasi ortdi, bu esa ijtimoiy tanglikning kuchayishiga olib keldi. Xususan, xorijda ishlayotgan mehnat migrantlarining O'zbekistonga qaytishi bilan ishsizlik muammosi yanada keskinlashdi. Davlat Siyosati va Qo'llab-Quvvatlash Choralarining Samarasizligi: O'zbekiston hukumati krizislarning iqtisodiyotga salbiy ta'sirini yumshatish uchun bir qator choralar ko'rdi. Bunga davlat tomonidan iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash dasturlari, tadbirkorlikka imtiyozlar berilishi, va bank sektorini mustahkamlashga yo'naltirilgan siyosatlar kiradi. Biroq, bu choralar ba'zi sohalarida yetarli bo'lmagan va iqtisodiy o'sishni barqaror darajaga chiqarish uchun yanada keng ko'lamli islohotlar talab qilinadi.

2020 yilda yuzaga kelgan COVID-19 pandemiyasi esa global va O'zbekiston iqtisodiyotiga og'ir zarba berdi. Jahon Bankining ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yilda O'zbekiston yalpi ichki mahsuloti (YaIM) o'sishi faqat 1.6% ga yetdi, bu so'nggi o'n yilliklar davomida eng past ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi[3]. Pandemiyaning oqibatida iste'mol va investitsiyalar kamayib, ish o'rinlari yo'qolishi ko'paydi. O'zbekiston Mehnat vazirligi statistikasi bo'yicha, 2020 yilda rasmiy ro'yxatdagi ishsizlik darajasi 10% ga yaqinlashdi, bu esa avvalgi yillarga nisbatan sezilarli o'sishni anglatadi[4].

Bundan tashqari, global savdo zanjirlarining buzilishi O'zbekiston eksportining pasayishiga olib keldi. Ayniqsa, paxta va to'qimachilik sanoati, mamlakatning asosiy eksport tarmoqlaridan biri, pandemiya sharoitida jiddiy qiyinchiliklarga duch keldi. Jahon Savdo Tashkiloti (WTO) ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yilda global savdo hajmi 5.3% ga kamaygan bo'lsa, O'zbekistonning eksport daromadlari o'rtacha 7% ga pasaydi[5].

Iqtisodiy krizislar O'zbekistonda ijtimoiy sohada ham o'z aksini topdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2021 yilgi ma'ruzalarida ta'kidlanishicha, iqtisodiy qiyinchiliklar tufayli aholi daromadlari pasaygan, kambag'allik darajasi ko'tarilgan va bu davlat tomonidan qo'shimcha ijtimoiy yordam ko'rsatishni talab qilgan[6]. Jahon Banki hisobotlariga ko'ra, pandemiya davrida O'zbekistonda qashshoqlik darajasi 12 foizga yaqinlashgan, bu esa oldingi yillarga nisbatan oshish demakdir[7].

Bundan tashqari, global iqtisodiy krizislar investitsiyalar sohasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatdi. 2020 yilda O'zbekistonga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 25% ga kamaydi, bu esa yangi loyihalarning to'xtashi va iqtisodiy o'sish sur'atlarining pasayishiga olib keldi[8].

Shu bilan birga, O'zbekiston hukumati krizislarning salbiy oqibatlarini yumshatish uchun keng ko'lamli chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Masalan, soliq imtiyozlari berish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash dasturlari, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, mahalliy ishlab chiqarishni rag'batlantirish kabi siyosatlar ishlab chiqildi va joriy etildi[9]. 2021 yildan boshlab O'zbekiston iqtisodiyoti tiklanish yo'lida bo'lib, Jahon Banki ma'lumotlariga ko'ra, 2021 yilda YaIM o'sishi 7.4% ni tashkil etdi, bu global inqirozdan keyingi eng yuqori o'sish darajasidir[10].

Xulosa qilib aytganda, global iqtisodiy krizislarning asosiy sabablari moliyaviy bozorlarning beqarorligi, xom ashyo narxlarining o'zgarishi va global pandemiyalar kabi omillardir. O'zbekiston iqtisodiyoti bu krizislarning ta'siridan qisman zaiflashgan bo'lsa-da, davlat siyosati va xalqaro hamkorlik orqali ushbu qiyinchiliklarni yengib o'tishga harakat

qilmoqda. Iqtisodiy tiklanish va barqaror o'sishni ta'minlash uchun yanada samarali strategiyalar ishlab chiqilishi zarur.

Manbalar:

1. IMF, "World Economic Outlook," 2009, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>
2. BP Statistical Review of World Energy, 2021,
3. <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>
4. Jahon Banki, "Uzbekistan Economic Update," 2021,
5. <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/publication/economic-update>
O'zbekiston Mehnat vazirligi, 2020 yildagi ish bilan ta'minlash statistikasi, <https://www.mehnat.uz/statistics>
6. WTO, "World Trade Statistical Review," 2021, https://www.wto.org/english/res_e/statistics/wts2021_e/wts21_toc_e.htm
7. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2021 yilgi Murojaati, <https://president.uz/uz/lists/view/1215>
8. Jahon Banki, "Poverty and Shared Prosperity Report," 2021, <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity>
9. O'zbekiston Investitsiyalar bo'yicha rasmiy statistika, 2020, <https://invest.gov.uz/statistics>
10. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy rivojlanish vazirligi, 2021, <https://mineconomy.uz/uz/statistics>
11. Jahon Banki, "Uzbekistan Economic Update," 2022, <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/publication/economic-update>